

Eduskunnan sivistysvaliokunnalle

Lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle laeiksi Saavutettavuuskirjasto Celiasta sekä yleisistä kirjastoista annetun lain 11 §:n muuttamisesta HE 95/2022 vp

Suomen Kustannusyhdistys on kirja- ja oppimateriaalikustantajien yhteistyö- ja edunvalvontajärjestö. Edistämme kirjallisuuden levitystä, lukemisharrastusta sekä sananvapautta.

Yhdistys kiittää sivistysvaliokuntaa mahdollisuudesta lausua hallituksen esityksestä laeiksi Saavutettavuuskirjasto Celiasta sekä yleisistä kirjastoista annetun lain 11 §:n muuttamisesta ("hallituksen esitys"). Suomen Kustannusyhdistys lausuu asiassa sivistysvaliokunnalle kunnioittavasti seuraavaa.

Yleiset huomiot hallituksen esityksestä

Virastolle ehdotettu uusi nimi: Saavutettavuuskirjasto Celia

Ehdotetulla lailla viraston nimi muutettaisiin Saavutettavuuskirjasto Celiaksi (nykyään Näkövammaisten kirjasto) ja tätä perustellaan tuomalla esiin, että uusi nimi vastaisi paremmin kirjaston nykyistä toimintaa.

Kirjaston nimen muuttaminen vaikuttaa perustellulta ehdotukselta, ja uusi nimi ilmentää Celian roolia saavutettavan julkaisemisen asiantuntijaorganisaationa.

Taloudelliset vaikutukset

Hallituksen esityksessä käsitellään esityksen taloudellisia vaikutuksia kohdassa 4.2.1, ja tuodaan esiin, että esityksellä ei ole suoria taloudellisia vaikutuksia kotitalouksiin tai yrityksiin. Kohdassa viitataan opetus- ja kulttuuriministeriön tammikuussa 2021 tekemään selvitykseen, jonka mukaan Näkövammaisten kirjaston tarjoaman, lukemisesteisille henkilöille tarkoitetun äänikirjojen suoratoistopalvelun ei voida katsoa vaikuttavan kaupallisiin äänikirjamarkkinoihin niitä heikentävästi.

Myös Suomen Kustannusyhdistyksen arvio on, että tarkastelun kohteena olevan rajoitussäännöksen nojalla valmistetuista teoskappaleista ei ole toistaiseksi aiheutunut markkinoilla ongelmia. Jotta tilanne voisi säilyä samanlaisena jatkossakin, on tärkeää, että Celia valmistaa ja tarjoaa saavutettavassa muodossa olevia teosten kappaleita nimenomaan tekijänoikeuslain rajoitussäännöksessä säädettyille henkilöille, eli käytännössä näkövammaisille ja muille lukemisesteisille henkilöille. Tässä käytösäännöllä, niiden noudattamisella ja noudattamisen valvonnalla on keskeinen rooli. Tilanne on toisenlainen esimerkiksi Islannissa, jossa saavutettavassa muodossa olevat teoskappaleet levisivät niin laajalle, että ne käytännössä estivät kaupallisten äänikirjamarkkinoiden syntyminen.

Tilannetta on myös tärkeää seurata tulevaisuudessa säännöllisesti.

Pykäläkohtaiset huomiot hallituksen esityksestä

Asema ja tarkoitus (1 §)

Ehdotetun lain 1 §:ssä säädettäisiin Celian asemasta ja tarkoituksesta. Pykälän 1 momentin mukaan Saavutettavuuskirjasto Celia on opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalla toimiva virasto, joka vastaa näkövammaisten ja muiden tekijänoikeuslain (404/1961) 17 a §:n 1 momentissa tarkoitettujen lukemisesteisten kirjastopalveluista sekä hoitaa saavutettavan julkaisemisen asiantuntijatehtäviä.

Ehdotetussa 2 momentissa säädettäisiin, että Kirjasto edistää aktiivista lukemista, monipuolisia lukutaitoja ja jatkuvaa oppimista tarjoamalla pääsyn saavutettavaan kirjastoaineistoon ja oppimateriaaliin. Kirjaston tarkoituksena on parantaa näkövammaisten ja muiden lukemisesteisten henkilöiden yhdenvertaisuutta yhteiskunnassa.

Vaikka pykälän 1 momentti tuokin esiin sen oikeusperustan, johon Celiaan oikeus valmistaa saavutettavia teoskappaleita perustuu, 2 momenttia tulisi tarkentaa, jotta siitä tulisi selvästi esiin, että pääsy saavutettavaan kirjastoaineistoon ja oppimateriaaliin saadaan tarjota vain tekijänoikeuslain rajoitussäännöksessä nimenomaisesti mainituille ryhmille.

Pykälän 2 momenttia voisi tarkentaa seuraavalla tavalla:

Kirjasto edistää aktiivista lukemista, monipuolisia lukutaitoja ja jatkuvaa oppimista tarjoamalla **asiakkailleen** pääsyn saavutettavaan kirjastoaineistoon ja oppimateriaaliin. Kirjaston tarkoituksena on parantaa näkövammaisten ja muiden lukemisesteisten henkilöiden yhdenvertaisuutta yhteiskunnassa.

Käytösäännöt (4 §)

Ehdotetussa 4 §:ssä säädettäisiin, että Kirjasto antaa käytösäännöt, joita kirjaston asiakkaiden tulee noudattaa. Käytösäännöt voivat koskea kirjaston aineistojen lainaamista, käyttöä, palauttamista sekä käyttö- ja lainauskieltoa.

On perusteltua, että laissa säädetään nimenomaisesti velvollisuudesta määritellä käytösäännöt. Celia saa valmistaa saavutettavassa muodossa olevia teosten kappaleita ja tarjota niitä näkövammaisille ja muille lukemisesteisille henkilöille tekijänoikeuslain (404/1961) 17 §–17 d §:n rajoitussäännösten nojalla. Tekijänoikeuslain 17 a-d § edellyttävät, että toiminnassaan valtuutettujen yhteisöjen on varmistettava, että kappaleet valmistetaan yksinomaan lukemisestedirektiivissä tarkoitettujen henkilöiden käyttöön. Kun toiminnan oikeusperustana on rajoitussäännös ja Celialle on tekijänoikeuslaissa asetettu velvollisuus varmistaa se, että kappaleet valmistetaan yksinomaan lukemisestedirektiivissä tarkoitettujen henkilöiden käyttöön, käytösääntöjen tulee olla pakolliset.

Olisi perusteltua lisätä ehdotettuun 4 §:ään myös maininta asiakkuuden perusteista, jotta lain tasolla säädettäisiin asiakkaita velvoittavien käytösääntöjen lisäksi myös kirjaston asiakkuuden kriteereistä. Kirjaston asiakkaaksi voi rekisteröityä ilman, että lukemisesteestä täyty esittää erillistä todistusta. Olisi tärkeää pitää huolta siitä, että myös yleisissä kirjastoissa ja oppilaitoksissa tiedetään asiakkuuden perusteet.

Ehdotamme, että ehdotettua pykälää muokattaisiin seuraavalla tavalla:

4 § Käytösäännöt

Kirjasto antaa käytösäännöt, joita kirjaston asiakkaiden **ja kirjaston puolesta asiakkaiden rekisteröimistä hoitavien, 6 §:ssä määriteltyjen yhteistyötahojen** tulee noudattaa. Käytösäännöt voivat koskea **asiakkuuden perusteita**, kirjaston aineistojen lainaamista, käyttöä, palauttamista sekä käyttö- ja lainauskieltoa.

Johtokunta (7 §)

Kirjallisuuden oikeudenhaltijoiden kannalta olisi perusteltua, että johtokunnassa olisi myös kirjallisuuden alan oikeudenhaltijoiden edustus. Esimerkiksi kustannusala ja Celia tekevät jo nyt merkityksellistä yhteistyötä. Celiaan rooli saavutettavan julkaisemisen asiantuntijana ja kustannusalan yhteistyökumppanina korostune jatkossa, kun esteettömyysdirektiivi (2019/882) saatetaan Suomessa voimaan.

Helsingissä 14.6.2022

Johanna Haapiainen-Makkonen, juridinen asiantuntija ja Sakari Laiho, johtaja

Suomen Kustannusyhdistys